

GolfMarkt

RIVM ondersteunt monitoring Green Deal
Interview op pagina 2

Wat kunt u van de NGF, NGA en NVG verwachten?
Pagina 3

Integrale aanpak op alle niveaus
Pagina 4

TE GAST IN HET LANDSCHAP

Golf is natuurlijk sporten

Duurzaamheid staat in de golfwereld hoog in het vaandel. We hebben een belangrijke maatschappelijke rol en zijn medeverantwoordelijk voor het welzijn en plezier van golfers én de natuur op en rond golfbanen. Daarom heeft ook de golfsector afspraken gemaakt met de overheid in de Green Deal Sportvelden. In zijn algemeenheid heeft deze deal de ambitie om bij te dragen aan de gewenste Groen Groei in Nederland. In het bijzonder betekent het dat we met z'n allen in de golfsector meewerken aan het uitfasen van het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen. De Nederlandse Greenkeepers Associatie (NGA), de Nederlandse Vereniging van Golfaccommodaties (NVG) en de Koninklijke Nederlandse Golf Federatie (NGF) helpen clubbesturen, baaneigenaren, -managers en hoofdgreenkeepers in de overgang naar het pesticidenverbod. Met informatie over de voortgang en de stappen die genomen moeten worden, met voorlichting en ondersteuning.

V.l.n.r.: NGF-agronoom Niels Dokkuma, directeur-generaal drs. Chris Kuijpers van het Ministerie van I&M, en Leen van Reeuwijk, hoofdgreenkeeper van Golfclub Zeegersloot. Tijdens een werkbezoek van het ministerie bekijken zij de wortelgroei op een green en bediscussieren de fikse uitdaging waar de sector voor staat om chemische gewasbeschermingsmiddelen uit te faseren. (foto: Ruud Taal)

Wat betekent de Green Deal voor u?

- 1 Bouw het pesticidengebruik tot 2020 drastisch af
- 2 Leer van best practices van anderen en voer aan de hand daarvan verbeteringen door
- 3 Werk mee aan de jaarlijkse monitoring van pesticidengebruik op golfbanen

Uit de praktijk **Jan van Mondfrans**
Grasexpert en voormalig baancommissaris van UGC De Pan

Gezonder en sterker gras

'Belangrijk, heel belangrijk, is bewustwording. Niet alleen bij baaneigenaren en -exploitanten, maar ook bij alle golfers. Ze moeten ook weten wat het gevolg van de Green Deal is. Dat is een taak voor met name de clubs en de baaneigenaren, maar ook voor de NGF en de golfmedia.' 'Ik ben aan de ene kant optimistisch, maar maak me aan de andere kant ook zorgen. Dat er nu ruim vijftig banen zijn die het GEO-certificaat hebben, is mooi. Maar het is niet meer dan een begin. Wie nu nog geen stappen heeft gezet, komt in 2020 echt in de problemen. Dit beleid heeft namelijk veel tijd nodig om tot ontwikkeling te komen.'

'Op De Pan, waar ik in de baancommissie zit, zijn we al meer dan 15 jaar bezig met duurzaam beheer. Dat heeft er onder andere toe geleid dat het waterverbruik van dertigduizend naar achtduizend kubieke meter per jaar terug is gebracht. Ook de bemesting is significant verminderd. Het resultaat is dat het gras niet alleen gezonder maar ook veel sterker is geworden.' 'Voor golfbanen op zandgrond zal het makkelijker zijn om snel resultaat te behalen dan voor banen op kleigrond. Maar ook zij kunnen profiteren van de nieuwe grassoorten die minder water en minder meststoffen nodig hebben.'

Waar doen we het voor?

BLOOTSTELLINGSGEVAAR

Pesticiden kunnen ongezond zijn voor degenen die het moeten gebruiken in hun werk, zoals greenkeepers, maar ook voor de golfers die gebruikmaken van de behandelde terreinen.

WATERKWALITEIT

Pesticiden en hun afbraakproducten komen in oppervlakte- en grondwater terecht en kunnen zo het ecosysteem negatief beïnvloeden. Ook de kwaliteit van het drinkwater komt daardoor in het gedrang.

BIODIVERSITEIT

Pesticiden kunnen de verscheidenheid aan bomen, planten en dieren (vogels) op en rond een golfbaan aantasten. De biodiversiteit wordt vaak gebruikt als indicator voor de gezondheid van een plaatselijke ecosysteem.

STRUCTURELE OPLOSSINGEN

Pesticidegebruik is symptoombestrijding. Als we structureel werken aan optimalisering van het systeem bodem/water/grasplant op basis van het Integrated Turfgrass Management model, kan het gebruik van pesticiden drastisch worden afgebouwd met behoud - en meestal zelfs met verbetering - van de speelkwaliteit.

Uit de praktijk **Hans Blaauw** Directeur Het Rijk Golfbanen

Goed evenwicht tussen natuurwaarden en sport

'We zijn op onze vier banen - Nijmegen, Sybroek, Nunspeet en Margraten - met het GEO-traject gestart. Dit groene denken is voor ons in beleidsmatig opzicht een belangrijke stap. Er komt veel bij kijken, omdat je het van meet af aan goed wil doen. Het mooie is dat we als Het Rijk Golfbanen onze verantwoordelijkheid nemen. Richting onze leden, maar ook richting de omgeving. Dan is het goed om te

laten zien waar je als golfbaan mee bezig bent. Dat er een goed evenwicht is tussen natuurwaarden en sport.'

'We zien het hier zo dat GEO de eerste stap is en dat we natuurlijk klaar willen zijn voor de situatie die in 2020 zal ontstaan. Het GEO-proces geeft je een prima inzicht en vormt de basis voor duurzame keuzes gericht op de toekomst.'

"In duurzaamheid is slecht begrepen eigenbelang de vertragende factor"

Emeritus Prof. dr. ir. Rudy Rabbinge, Wageningen UR

RIVM ondersteunt monitoring

De golfsector (NGF, NVG en NGA) heeft kort geleden de Green Deal Sportvelden ondertekend. Hiermee committeert zij zich aan het streven om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen. Minder gebruik van deze middelen leidt immers tot lagere gehalten in onze sport- en leefomgeving en dus tot minder blootstelling van mens en natuur. Er zijn meer sportfederaties die deze Green Deal hebben ondertekend.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) ondersteunt de ondertekenaars van de Green Deal Sportvelden bij de monitoring van hun gewasbeschermingsmiddelengebruik. De gegevens over het gebruik in de komende jaren moeten uitwijzen of de inspanningen van de Green Deal-partners geleid hebben tot voldoende vermindering van dit gebruik in de periode tot 2020. De monitoring gebeurt door de partijen zelf en het RIVM ondersteunt bij het

opzetten daarvan. De clubs en banen zullen de data via een applicatie bij de NGF, NVG en NGA aanleveren.

'We hebben qua monitoring al veel ervaring in de landbouw', zegt Leon de Poorter, wetenschappelijk medewerker van het RIVM. 'Het grote verschil is dat we nu met specifieke situaties van verschillende sporten te maken hebben.' 'We hebben een monitoringsplan ontwikkeld dat de verschillende sportbonden en -federaties kunnen toepassen om de monitoring binnen hun branche vorm te geven', zegt José Vos, beleidsadviseur gewasbestrijdingsmiddelen van het RIVM. 'In deze basisopzet staat beschreven welke gegevens minimaal verzameld moeten worden om een juist beeld van het middelengebruik te krijgen. Maar er zijn mogelijk ook wensen uit het veld. Dus is er afstemming nodig. We verwachten na een overleg met o.a. de NGF hierover in maart snel

tot een bruikbare blauwdruk te komen voor de partijen van de Green Deal Sportvelden. Daarna kan de monitoring van start gaan.'

De Poorter: 'Golf vergt een andere aanpak qua monitoring dan bijvoorbeeld voetbal, omdat een golfterrein gevarieerder is dan een voetbalveld. Het beheer van voetbalvelden is daarnaast vaak anders georganiseerd dan bij golfverenigingen.'

'Naar we hebben begrepen zijn er al banen die nagenoeg zonder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen worden onderhouden en dat andere nog niet zo ver zijn. Men kan binnen de golfbranche dus van elkaar leren. De drie golforganisaties spelen daar ook een belangrijke rol in. Monitoring en kennisdeling zijn allebei noodzakelijk om het uiteindelijke doel van de Green Deal te bereiken: reductie van het middelengebruik met als gevolg minder bestrijdingsmiddelen in het milieu.'

"We moeten op zoek naar alternatieven, terug naar de basis"

John van Hoesen, voorzitter NGA

NATIONAAL GOLF&GROEN SYMPOSIUM 2015

GROEN LICHT VOOR SPEELKWALITEIT

Met 220 bezoekers was het Nationale Golf & Groen Symposium op 10 december een groot succes. Het symposium, georganiseerd door de NGF, NVG en NGA in samenwerking met de DTRF, is met deze tweede editie een vaste waarde geworden in de deskundige en onafhankelijke informatievoorziening aan de sector. Het thema was: groen licht voor speelkwaliteit. Een van de sprekers was professor Rudy Rabbinge, wereldwijde autoriteit op het gebied van duurzame ontwikkeling, systeem-innovatie en voedselzekerheid in de landbouw.

"Ik denk dat de leden van de NVG zich bewust zijn van de verantwoordelijkheid die zij dragen"

Tinus Vernooij, voorzitter NVG

Invloed op de speelkwaliteit

V.l.n.r. schimmels op de green, schade als gevolg van engerlingen en klaver in de rough

Golfpro's & speelkwaliteit

Het draait allemaal om speelkwaliteit, ofwel de sporttechnische eisen die gesteld worden aan de grasmatt. We hebben het dan over variabelen zoals trueness, smoothness, hardheid en snelheid. Het is vreemd dat juist de golfsport, waarin speelkwaliteit zo bepalend is voor de sportprestatie, geen officiële normering kent.

De hoge eisen die wij stellen aan de kwaliteit van de grasmatt vraagt om intensief beheer. Hierbij krijgt de grasplant veel te verduren, wat deze vatbaar maakt voor ziekten, plagen, onkruiden en insecten. Pesticiden bieden vervolgens een oplossing. De hoge eisen werken pesticidegebruik dus in de hand. Een discussie over speelkwaliteit hoort daarom zeker thuis in het proces van de Green Deal. Golfprofessionals kunnen hierin een rol spelen. Zij kunnen vanuit hun invalshoeken het inzicht vergroten dat duurzame 'faire' speelkwaliteit past bij het golfspel, maar niet moet afhangen van het gebruik van pesticiden. Dus liever een iets minder strakke baan die chemievrij is dan een topbaan die barst van de pesticiden.

Uit de praktijk **Gerard van der Werf** Directeur De Enk Groen & Golf

Wie denkt dat het wel mee zal vallen heeft het mis

'De Enk verzorgt het onderhoud van zeventien golfbanen en natuurlijk vormt alles wat met de Green Deal te maken heeft een belangrijk deel van ons werk. Is het een zwaard van Damocles of een kans? Ik opteer voor het laatste, omdat het onze sector de kans geeft om nog meer te streven naar zo gezond mogelijke golfbanen.' 'Het geeft golf ook de kans om veel kennis op te doen, om kennis te delen. We kunnen laten zien waar we toe in staat zijn. Maar er valt nog veel te leren, ook van akkerbouw en de glastuinbouw. Daar is veel kennis aanwezig.' 'Maar zelfs nu er een Green Deal is, wil dat nog niet zeggen dat een totaalverbod op chemische

bestrijdingsmiddelen is uitgesloten. Als we echter helemaal niets zouden doen, dan weet je zeker dat er een volledig verbod komt. En het is goed om te vermelden dat het niet alleen om schimmels gaat, maar ook om insecten en onkruid. En vooral onkruid zou nog wel eens het moeilijkste aspect kunnen zijn. Het is de taak van De Enk op de banen waaraan we verbonden zijn zo goed en gezond mogelijk te onderhouden. En dus ook om de baaneigenaren en clubs voor te bereiden op wat gaat komen. Want wie denkt dat "het wel mee zal vallen" en dat je best pas over een paar jaar kunt beginnen, heeft het totaal bij het verkeerde eind.'

2000	2006	2009	2012	2013	2014	2015
Europese Kaderrichtlijn Water	Europese Commissie: thematische strategie voor duurzaam gebruik van bestrijdingsmiddelen	Europese Commissie presenteert Pesticide Directive	Nederlands actieplan duurzame gewasbescherming	Oprichting Dutch Turfgrass Research Foundation (DTRF) Brief Staatssecretaris Mansveld over onderzoek haalbaarheid totaalverbod	Start van Green Deal-gesprekken KNVB, NGF, Groene 11 en VEWIN Eerste verkennend gesprek bij Ministerie I&M	Start van de NGF-afdeling Agronomie Enquête pesticidegebruik golfsector

Uit de praktijk **Maarten Thieme** Voorzitter Golf & Country Club Lauswolt

Ook de leden in het proces betrekken

Golf & Country Club Lauswolt is ervan overtuigd dat de continuïteit van de organisatie onlosmakelijk verbonden is met onze leefomgeving. 'Er is een diepe verbintenis tussen mens, milieu en de bedrijfsvoering. We zetten ons dan ook in voor een verantwoorde bedrijfsvoering en een continue zorg voor spelkwaliteit, ecologie, landschap en bedrijfseconomische aspecten', staat er prominent op de website van de club.

'We kunnen er als golfers niet omheen onze maatschappelijke verantwoording te nemen. Dat is dan ook de reden dat we als Golfclub Lauswolt GEO-gecertificeerd wilden zijn. Ook willen we een paar stappen meer zetten dan alleen dit certificaat. De Green Deal, nu actueel, is dan ook een noodzaak om tot een volledig verantwoord onderhoud te komen.'

'Verantwoord onderhoud is dus nodig om tot een goed evenwicht te komen. Je wilt een baan die goed speelbaar is en die ook op de juiste

wijze wordt onderhouden. Ik ken golfers die in andere landen spelen en dan bij thuiskomst de greens roemen. In veel gevallen slaat de bal blauw uit, omdat er allerlei bestrijdingsmiddelen worden gebruikt die natuurlijk niet goed zijn voor mens en milieu.'

'Die middelen moeten alleen in noodgevallen worden gebruikt en daar gaat mijns inziens de Green Deal over. De weg naar dat verantwoorde beheer, het GEO-certificaat en de Green Deal is niet altijd even gemakkelijk en vraagt veel van

de club en de greenkeepers. Ook de leden moet je in dat proces betrekken en van het belang overtuigen.'

'Om het totale proces goed te kunnen monitoren hebben we bij Lauswolt een onafhankelijke coördinator aangesteld. Alleen zo komt het in het DNA van de club en begrijpt iedereen waarom het noodzakelijk is en dat dit extra inspanningen en eventueel investeringen vereist. Maar er is geen weg terug.'

Golf & Country Club Lauswolt voelt een diepe verbintenis tussen mens, milieu en de bedrijfsvoering.

Uit de praktijk **Jannes Landkroon**
Hoofdgroenkeeper Golfbaan Naarderbos/
Grontmij

Trial and error

'Een sportieve uitdaging. Laten we het zo nemen. *Hope for the best but plan for the worst.* Maar het is niet alleen het probleem voor de hoofdgroenkeeper of aannemer. Ook eigenaren en exploitanten moeten zich er terdege van bewust zijn wat de Green Deal voor gevolgen heeft.'

'Op Naarderbos (onze eigen golfbaan) laten we weinig aan het toeval over en wordt al enige tijd getest wat werkt en wat niet werkt. Het is vooral back to basics en less is more. Zoals we nu in bepaalde gevallen werken, dat zal in de toekomst niet meer mogelijk zijn.'

'En in dat opzicht moeten we het economische aspect niet onderschatten, want banen die niets of te laat iets doen, gaan echt problemen krijgen.'

'Het verbod hangt nu eenmaal als een donkere wolk boven ons en wie zich niet voorbereidt op wat gaat komen, gaat nat. Ik hoop dat een totaalverbod er niet zal komen, maar de kans is groot. In de tussentijd moeten we met z'n allen leren hoe we zonder middelen onze grasmat veilig kunnen stellen.'

Uit de praktijk **Alexander de Vries** Bedrijfsleider Golfcentrum De Batouwe

Het beeld dat de rest van de wereld van golf heeft, is lang niet altijd positief

'Het is een onderwerp dat golf niet mag onderschatten. Wie denkt dat het allemaal zal loslopen, heeft het echt aan het verkeerde eind. Ik hoop dan ook niet dat het straks, als het 2020 is, zo zal zijn dat er bijvoorbeeld twintig banen hun zaken voor elkaar hebben en dat de rest het niet redt. Dan hebben we als sector een enorm probleem.'

'Een goed groenbeleid heeft ook met maatschappelijke verantwoording te maken. Het beeld dat de rest van de wereld van golf heeft, is lang niet altijd even positief. Om daaraan te werken, organiseren we op De Batouwe zogenaamde Vroege Ochtendwandelingen voor mensen uit de omgeving. En daar is opvallend genoeg veel belangstelling voor: dertig of veertig mensen doen daaraan mee en die zijn altijd blij verrast over hoe groen onze baan is en over wat wij aan natuurbeheer doen. Dat had men in veel gevallen niet verwacht.'

'Maar nogmaals, we gaan de komende jaren zien wie het wel en wie het niet snapt. Daarom is het belangrijk dat de bestaande kennis gedeeld wordt. Ik hoop dat de NGF met zijn experts ons bij de hand neemt en helpt om de doelstellingen te bereiken.'

Wat kunt u van de NVG, NGA en NGF verwachten?

VOORLICHTING EN COMMUNICATIE

- ▶ Informatie via factsheets
- ▶ Publicatie best practices
- ▶ Regionale Agronomie Workshops ter ondersteuning van Integrated Turfgrass Management
- ▶ Kennisportaal turfgrass-sciences met nieuwsbrief
- ▶ Onafhankelijke NGF Agronomie ondersteuning aan golfclubs- en banen
- ▶ GolfMarkt Themadag workshop
- ▶ Nationaal Golf & Groen symposium
- ▶ KLM Open-bijeenkomsten

ONDERZOEK EN INNOVATIE

- ▶ Impuls geven aan innovatie via Innovatienetwerk Duurzaam Beheer Natuurlijk Sportgras
- ▶ Onderzoek via Dutch Turfgrass Research Foundation (DTRF)
- ▶ Richtlijnen opstellen over chemievrij beheer sportvelden in samenwerking met de DTRF en Wageningen UR
- ▶ Probleemanalyse: waarom is gebruik nog niet altijd te voorkomen?
- ▶ Impuls geven aan opleidingen en bijscholing

SAMENWERKING

- ▶ Samenwerking met natuur- en waterorganisaties, overheid en andere stakeholders om tot verdere verduurzaming te komen
- ▶ Bevorderen van positieve beeldvorming van de golfsport. Inmiddels zijn ruim 80 golfbanen bezig met GEO en is het water-, energie- en gewasbeschermingsmiddelengebruik al flink verminderd. Het Nederlandse golf is hiermee toonaangevend in binnen- en buitenland

MONITORING EN ZELFREGULERING

- ▶ Toetsingskader voor duurzame speelkwaliteit ontwikkelen
- ▶ Monitoring opzetten met ondersteuning van RIVM
- ▶ Webapplicatie Integrated Turfgrass Management/Gewasbeschermingsplan Golf als onderdeel GEO

2015	2016	2016	2016	2016	2017	2020
Ondertekening Green Deal Sportvelden	Communicatieplan Green Deal 2016-2020 (NGA, NVG, NGF) Innovatieagenda Green Deal	Lancering webapplicatie gewasbescherming/monitoring en template beheerplan golf	Benoeming hoogleraar Turfgrass Sciences WUR	Green Deal monitoring pesticidengebruik golf met ondersteuning van RIVM	Eerste evaluatie Green Deal-resultaten	Einde Green Deal

Hoe langer de wortels, hoe sterker het gras

Een kort wortelgestel in de grasmat is een teken van niet optimaal beheer en leidt tot symptoombestrijding met pesticiden; het is de kunst om de wortels zo lang mogelijk te krijgen. Deze fundamentele waarheid is de afgelopen decennia met de beschikbaarheid van kunstmest, automatische beregening en pesticiden gaandeweg uit het oog verloren. Het is zaak dit vergeten vakmanschap weer in ere te herstellen. Het optimaliseren van de waterhuishouding is daarbij essentieel.

Korte wortels

Gezonde wortels

Uit de praktijk **Vincent de Vries** Hoofdgroenkeeper De Hoge Kleij/J. de Ridder

Het is 2020 voor je het weet

'Het is heel noodzakelijk dat je leden en greenfeespelers weten wat er gebeurt, dat er sprake is van bewustwording. Een beter beleid, met minder bemesting, met minder watergebruik? Het kan. Er zijn betere grassoorten die daarvoor geschikt zijn. Die kun je ook beter gezond houden. Als je nu nog niets hebt gedaan, dan wordt het niet gemakkelijk en heb je echt een probleem. Het is 2020 voordat je het weet en duurzaam beheer heeft tijd nodig om tot ontwikkeling te komen.'

Uw actiepunten

Aanbevelingen voor directie, bestuur, management en hoofdgroenkeeper:

- ▶ Meewerken landelijke monitoring Geen Deal
- ▶ Plan van aanpak reductie pesticiden maken, haalbare doelen stellen
- ▶ Alle belanghebbenden informeren over de urgentie van de opdracht
- ▶ GEO-certificering behalen
- ▶ Communicatieplan maken voor uw golfers en andere stakeholders
- ▶ Onafhankelijk agronomisch advies inwinnen en (update) baanbeheerplan maken
- ▶ Acceptatieniveau van schade vaststellen
- ▶ Perceptie speelkwaliteit managen
- ▶ Leren van best practices van anderen, delen van kennis en ervaringen: do's-en-don'ts
- ▶ Voortgang monitoren, evalueren

Integrale aanpak op alle niveaus

Wat op strategisch, management- en uitvoerend niveau aan stappen gezet moeten worden om het doel uit de Green Deal in 2020 te halen en hoe de verschillende niveaus met elkaar samenhangen, is hier te vinden. In zijn algemeenheid kunnen we geen concrete checklist geven, omdat op elke golfbaan de omstandigheden en problemen anders zijn. Daarom kunnen we de vraag 'Welke concrete stappen moeten we zetten?' alleen maar beantwoorden met een aantal wedervragen.

Strategisch niveau (1-7 jaar)

HOOFDVRAAG

- ▶ Zijn de ambities voor de structurele speelkwaliteit in evenwicht met het gebruik van de golfbaan, de cultuurtechnische uitgangssituatie, het beheerbudget en de in de organisatie aanwezige kennis en kunde?

SUBVRAGEN

- ▶ Is het onderwerp duurzame speelkwaliteit geborgd op bestuursniveau, wordt hieraan binnen de organisatie structureel invulling gegeven en wordt hierover verantwoording afgelegd aan in- en externe belanghebbenden?
- ▶ Zijn de knelpunten in het model (de discrepantie tussen ambities en mogelijkheden) in kaart gebracht? Worden deze in het beleid meegenomen en vertaald naar managementacties?
- ▶ Worden de regels en criteria nageleefd uit de beheerstandaard GEO (duurzaam beheer van de accommodatie) en de Green Deal (duurzaamheid speelkwaliteit)?

Managementniveau (1-3 jaar)

HOOFDVRAAG

- ▶ Is de wijze waarop de beheerbaarheid in de praktijk gerealiseerd moet worden, vastgelegd in een baanbeheerplan en wordt hier planmatig aan gewerkt?

SUBVRAGEN

- ▶ Wordt structureel de noodzakelijke managementinformatie gegeven aan bestuur/directie over de haalbaarheid van de ambities, de beschikbaarheid van middelen en het niveau van kennis en kunde binnen de organisatie?
- ▶ Zijn de beheerambities vertaald naar SMART*-doelstellingen en wordt hier planmatig aan gewerkt en op gemonitord, mede op basis van onafhankelijk agronomisch advies?
- ▶ Wordt er structureel gecommuniceerd over het onderwerp speelkwaliteit met leden en bezoekers?

* Specifiek, Meetbaar, Activerend, Realistisch, Tijdgebonden

Operationeel niveau (maand/jaar)

HOOFDVRAAG

- ▶ Wordt op een integrale wijze en met oog op kwaliteitsontwikkeling op de lange termijn gewerkt aan het optimaliseren van de bepalende factoren van speelkwaliteit volgens het Integrated Turfgrass Management (ITM) model?

SUBVRAGEN

- ▶ Wordt er structureel gewerkt aan het optimaliseren van de losse onderdelen van het ITM-model alsmede aan de integratie van de delen?
- ▶ Is het kennisniveau up-to-date en vindt er regelmatig kennisuitwisseling en afstemming plaats over best practices met collega's en externe onafhankelijke deskundigen?
- ▶ Wordt het management voorzien van de noodzakelijke input over de vereiste werkzaamheden en middelen?

Met elkaar

Duurzaam en verantwoord beheer van een golfbaan is niet alleen de taak van de hoofdgroenkeeper of aannemer.

Clubbestuur, baanmanagement of directie en het operationele onderhoudsteam dragen ook verantwoordelijkheid. Als een hoofdgroenkeeper immers niet gesteund wordt door het bestuur zal hij nooit chemievrij de gewenste speelkwaliteit kunnen garanderen. En andersom, als het bestuur wel wil maar de hoofdgroenkeeper er geen heil in ziet of niet over de benodigde kennis en kunde beschikt, dan is de missie eveneens bij voorbaat kansloos.

Overleg en afstemming zijn daarom cruciaal, waarbij de rol van de golfer, als eindgebruiker en degene die eisen stelt aan de prijs-kwaliteitverhouding, niet vergeten moet worden.

"Als het om duurzaamheid gaat, loopt golf in Nederland voorop, maar het kan en moet nog beter"

Willem Zelsmann, president NGF

Meer informatie? Wij willen graag een hulpvaardig loket zijn voor al uw vragen over golfbaanonderhoud en -beheer. Wilt u onafhankelijke voorlichting en/of ondersteuning, neemt u dan contact op met NGF-agronoom Niels Dokkuma via e-mail n.dokkuma@ngf.nl of 030 242 63 70. De NVG is bereikbaar via 020 330 61 03 en de NGA via 030 242 63 70.